

GOVERNMENT OF MAHARASHTRA

BUDGET IN BRIEF 2021-2022

संक्षिप्त अर्थसंकल्प

२०२१-२२

**FINANCE DEPARTMENT
GOVERNMENT OF MAHARASHTRA
MUMBAI.**

महाराष्ट्र शासन
GOVERNMENT OF MAHARASHTRA
दृष्टिक्षेपात अर्थसंकल्प / Budget at a Glance

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (१)	२०१९-२० 2019-20 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	२०२०-२१ 2020-21 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	२०२०-२१ 2020-21 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	२०२१-२२ 2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)
१. महसूली जमा { (अ) + (ब) }				
1. Revenue Receipts { (a) + (b) }	2,83,189.60	3,47,456.88	2,89,497.77	3,68,986.86
(अ) कर महसूल / Tax Revenue	2,25,167.23	2,73,180.69	2,18,262.64	2,85,533.97
(ब) कराव्यतिरीक्त महसूल / Non-Tax Revenue	58,022.37	74,276.19	71,235.13	83,452.89
२. महसूली खर्च				
2. Revenue Expenditure	3,00,305.24	3,56,967.60	3,35,675.36	3,79,212.52
(१) व्याज प्रदान / Interest Payment	33,560.73	35,530.64	37,201.48	42,997.62
३. महसूली तूट (२ - १)				
3. Revenue Deficit (2 - 1)	17,115.64	9,510.72	46,177.59	10,225.66
४. भांडवली जमा { (अ) + (ब) + (क) }				
4. Capital Receipts { (a) + (b) + (c) }	58,093.83	57,030.75	89,797.56	69,000.70
(अ) कर्जाची वसुली / Recovery of Loans	1,614.87	2,309.25	2,309.25	2,332.35
(ब) कर्जे व इतर दायित्व / Borrowings and Other Liabilites (Net)	56,478.96	54,721.50	87,488.31	66,668.35
(क) इतर भांडवली जमा / Other Capital Receipt	0.00	0.00	0.00	0.00
५. भांडवली खर्च				
5. Capital Expenditure	38,385.43	47,416.92	43,828.41	58,748.04
६. एकूण जमा (१ + ४)				
6. Total Receipts (1 + 4)	3,41,283.43	4,04,487.63	3,79,295.33	4,37,987.56
७. एकूण खर्च (२ + ५)				
7. Total Expenditure	3,38,690.67	4,04,384.52	3,79,503.77	4,37,960.56
८. अर्थसंकल्पीय शिल्लक				
8. Budgetary Surplus (6 - 7)	2,592.76	103.11	-208.44	27.00
९. राजकोषीय तूट { ४(ब) - ८ }				
9. Fiscal Deficit { 4(b) - 8 }	53,886.20	54,618.39	87,696.75	66,641.35
१०. प्राथमिक तूट { ९ - २ (१) }				
10. Primary Deficit { 9 - 2 (1) }	20,325.47	19,087.75	50,495.27	23,643.73
११. व्याज प्रदान/महसूली जमा {२(१)/१}				
11. Interest Payment/Revenue Receipts {2(1)/1}	11.9%	10.2%	12.9%	11.7%

BUDGET IN BRIEF
2021-2022

संक्षिप्त अर्थसंकल्प
२०२१-२०२२

अनुक्रमणिका

	पृष्ठ क्रमांक
महाराष्ट्र शासन - दृष्टिक्षेपात अर्थसंकल्प	मुखपृष्ठ २
(१) तक्ता क्र. १ महसुली व भांडवली लेख्यावरील जमा	५-६
(२) आलेख क्र. १ रुपया येतो कोठून	७
(३) तक्ता क्र. २-महसुली व भांडवली लेख्यावरील विकास व विकासेतर खर्च	८-९
(४) आलेख क्र. २ रुपया जातो कोठे	१०
(५) तक्ता क्र. ३-एकूण ऋण स्थिती	११
(६) आलेख क्र. ३ एकूण ऋण स्थितीची स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी	१२
(७) तक्ता क्र. ४-वर्षभरातील कर्जे व इतर दायित्व	१३
(८) आलेख क्र. ४-महसुली जमेशी टक्केवारी	१४
(९) तक्ता क्र. ५-वेतन, निवृत्ती वेतन व व्याज प्रदान यावरील खर्चाचा कल	१५
(१०) तक्ता क्र. ६-तुटीचा कल-स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी	१६
(११) स्पष्टीकरणार्थ टीपा	१७-२२
भारत सरकार-दृष्टिक्षेपात अर्थसंकल्प	मलपृष्ठ ३

CONTENTS

	Page No
Government of Maharashtra - Budget at a Glance	Cover page 2
(1) Table No. 1 - Receipts on Revenue and Capital Accounts	5-6
(2) Graph No : 1 Rupee comes from	7
(3) Table No. 2 - Development and Non-Development Expenditure on Revenue and Capital Accounts	8-9
(4) Graph No : 2 Rupee goes to	10
(5) Table No. 3 - Overall Debt Position	11
(6) Graph No : 3 Total Debt Stock - As percentage of GSDP	12
(7) Table No. 4 - Borrowing & Other Liabilities during the year	13
(8) Graph No : 4 Percentage to revenue receipt	14
(9) Table No. 5 - Trends of Expenditure on Salary, Pension and Interest payments	15
(10) Table No. 6 - Deficit Trends - As percent of GSDP	16
(11) Explanatory Notes	17-22
Government of India - Budget at a Glance	Cover page 3

तक्ता क्र. १

Table No. 1

महसुली व भांडवली लेखावरील जमेचा तपशील
Details of Receipts on Revenue and Capital Account

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (१)	२०१९-२० 2019-20 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	२०२०-२१ 2020-21 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	२०२०-२१ 2020-21 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	२०२१-२२ 2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)	२०२१-२२ 2021-22 (एकूण बेरजेची टक्केवारी) (% to Total) (६)
अ. एकूण महसुली जमा (१ + २ + ३ + ४)	2,83,189.60	3,47,456.88	2,89,497.77	3,68,986.86	76.22
A. Total Revenue Receipts (1 + 2 + 3 + 4)					
१) राज्याचा स्वतःचा कर महसूल { (१) ते (११) }	1,88,970.53	2,25,071.20	1,84,519.37	2,43,490.37	50.30
1) States Own Tax Revenue { (1) to (11) }					
(१) कृषि उत्पन्नावरील कर (1) Taxes on Agricultural Revenue					
(२) उत्पन्न व खर्च यावरील इतर कर (2) Other Taxes on Income and Expenditure	2,502.09	2,420.00	2,000.00	2,500.00	0.52
(३) जमीन महसूल (3) Land Revenue	2,154.55	4,000.00	3,000.00	4,000.00	0.83
(४) मुद्रांक व नोंदणी फी (4) Stamps and Registration Fees	28,706.56	30,000.00	22,000.00	32,000.00	6.61
(५) राज्य उत्पादन शुल्क (5) State Excise Duties	15,428.34	19,225.13	15,000.00	19,500.00	4.03
(६) विक्रीकर (6) Sales Tax	37,785.54	40,000.43	34,000.00	44,000.00	9.09
(७) राज्य वस्तू व सेवा कर * (7) State Goods and Service Tax *	82,601.59	1,07,146.27	88,000.00	1,17,807.00	24.33
(८) वाहनांवरील कर (8) Taxes on Vehicles	8,467.20	9,500.00	6,200.00	10,000.00	2.07
(९) माल व उताऱ्यांवरील कर (9) Taxes on Goods and Passengers	773.39	1,760.00	1,600.00	1,760.00	0.36
(१०) वीजेवरील कर व शुल्क (10) Taxes and Duties on Electricity	9,619.06	9,500.00	11,200.00	10,404.00	2.15
(११) विक्रीय वस्तू व सेवा यांवरील इतर कर व शुल्क (11) Other Taxes and Duties on Commodities and Services	932.21	1,519.37	1,519.37	1,519.37	0.31
२) करांव्यतिरीक्त महसूल { (१) + (२) }	14,297.00	20,506.16	15,147.05	26,650.27	5.50
2) Non-Tax Revenue { (1) + (2) }					
(१) व्याजाच्या जमा रकमा (1) Interest Receipts	3,270.69	2,707.72	3,464.41	2,707.72	0.56
(२) करांव्यतिरीक्त इतर महसूल (2) Other Non-Tax Revenue	11,026.31	17,798.44	11,682.64	23,942.55	4.95
३) केंद्रीय करातील हिस्सा { (१) ते (८) }	36,196.70	48,109.49	33,743.27	42,043.60	8.68
3) Share in Central Taxes { (1) to (8) }					
(१) निगम कर (1) Corporation Tax	12,349.52	14,798.35	9,683.78	12,232.48	2.53
(२) निगम करांव्यतिरीक्त इतर उत्पन्नावरील कर (2) Taxes on Income other than Corporation Tax	9,676.68	13,759.81	9,865.58	12,430.50	2.57
(३) संपत्ती कर (3) Taxes on Wealth	0.54	-0.49	1.01	-0.53	0.00
(४) जकात (4) Customs	2,295.84	3,002.77	2,244.90	2,540.44	0.52
(५) केंद्रीय उत्पादन शुल्क (5) Union Excise Duties	1,596.26	1,961.91	1,201.08	1,230.24	0.25
(६) सेवा कर (6) Service Tax	0.00	25.66	35.22	25.90	0.01
(७) केंद्रीय वस्तू व सेवा कर (7) Central Goods and Service Tax	10,277.86	14,561.48	10,711.70	13,584.57	2.81
(८) एकात्मिक वस्तू व सेवा कर (8) Integrated Goods and Service Tax					0.00

तक्ता क्र. १
Table No. 1
महसुली व भांडवली लेखावरील जमेचा तपशील
Details of Receipts on Revenue and Capital Account

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)					
बाब Item (१)	२०१९-२० 2019-20 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	२०२०-२१ 2020-21 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	२०२०-२१ 2020-21 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	२०२१-२२ 2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)	२०२१-२२ 2021-22 (एकूण बेरजेची टक्केवारी) (एकूण बेरजेची टक्केवारी) (% to Total) (६)
४) केंद्र शासनाकडून सहायक अनुदाने 4) Grants-in Aid from Central Government	43,725.37	53,770.03	56,088.08	56,802.62	11.73
ब. एकूण भांडवली जमा (१ + २ + ३ + ४ + ५) B. Total Capital Receipts (1 + 2 + 3 + 4 + 5)	82,719.47	86,731.03	1,47,684.31	1,15,131.33	23.78
१) संकीर्ण भांडवली जमा (४०००) 1) Miscellaneous Capital Receipts (4000)					
२) सरकारी ऋण लेखाकडून जमा { (अ) + (ब) } 2) Receipts from Public Debt { (a) + (b) }	57,153.41	81,106.20	1,47,572.64	1,22,565.94	25.32
(अ) राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण ** (a) Internal Debt of the State Government **	56,216.91	80,608.74	1,45,802.74	1,20,550.00	24.90
(ब) केंद्र सरकारकडून कर्जे व आगाऊ रकमा (b) Loans and Advances from the Central Government	936.50	497.46	1,769.90	2,015.94	0.42
३) राज्य शासनाकडून कर्जे व आगाऊ रकमा (वसुली) 3) Loans and Advances given by the State Government (Recovery)	1,614.87	2,309.25	2,309.25	2,332.35	0.48
४) इतर भांडवली जमा (निव्वळ) { (अ) + (ब) } 4) Other Capital Receipts (Net) { (a) + (b) }	-9,000.00	0.00	0.00	0.00	0.00
(अ) आकस्मिकता निधीकडे विनियोजन (७९९९) (a) Appropriation to the Contingency Fund (7999)	-8,000.00				
(ब) आकस्मिकता निधी (८०००) (b) Contingency Fund (8000)	-1,000.00				
५) लोकलेखा (निव्वळ) { (अ) ते (इ) } 5) Public Account (Net) { (a) to (e) }	32,951.19	3,315.58	-2,197.58	-9,766.96	-2.02
(अ) अल्पबचत, भविष्य निर्वाह निधी इ. (a) Small Savings, Provident Funds etc.	1,766.69	1,905.61	1,714.83	1,925.82	0.40
(ब) राखीव निधी (b) Reserve Funds	3,618.78	-288.58	-8,390.11	-86.19	-0.02
(१) व्याजी (1) Bearing Interest	3,781.63	-38.35	-7,718.23	-110.30	-0.02
(२) बिनव्याजी (2) Not-Bearing Interest	-162.85	-250.23	-671.88	24.11	0.00
(क) ठेवी व आगाऊ रकमा (c) Deposits and Advances	5,203.66	5,252.91	4,337.89	414.17	0.09
(१) व्याजी (1) Bearing Interest	5,886.57	3,453.75	3,538.73	-1,384.99	-0.29
(२) बिनव्याजी (2) Not-Bearing Interest	-682.91	1,799.16	799.16	1,799.16	0.37
(ड) निलंबन व संकीर्ण (d) Suspense and Miscellaneous	24,030.82	-3,282.27	412.36	-11,729.96	-2.42
(इ) वित्तप्रेषणे (e) Remittances	-1,668.76	-272.09	-272.55	-290.80	-0.06
क. एकूण जमा { (अ) + (ब) } C. Total Receipts { (A) + (B) }	3,65,909.07	4,34,187.91	4,37,182.08	4,84,118.19	100.00

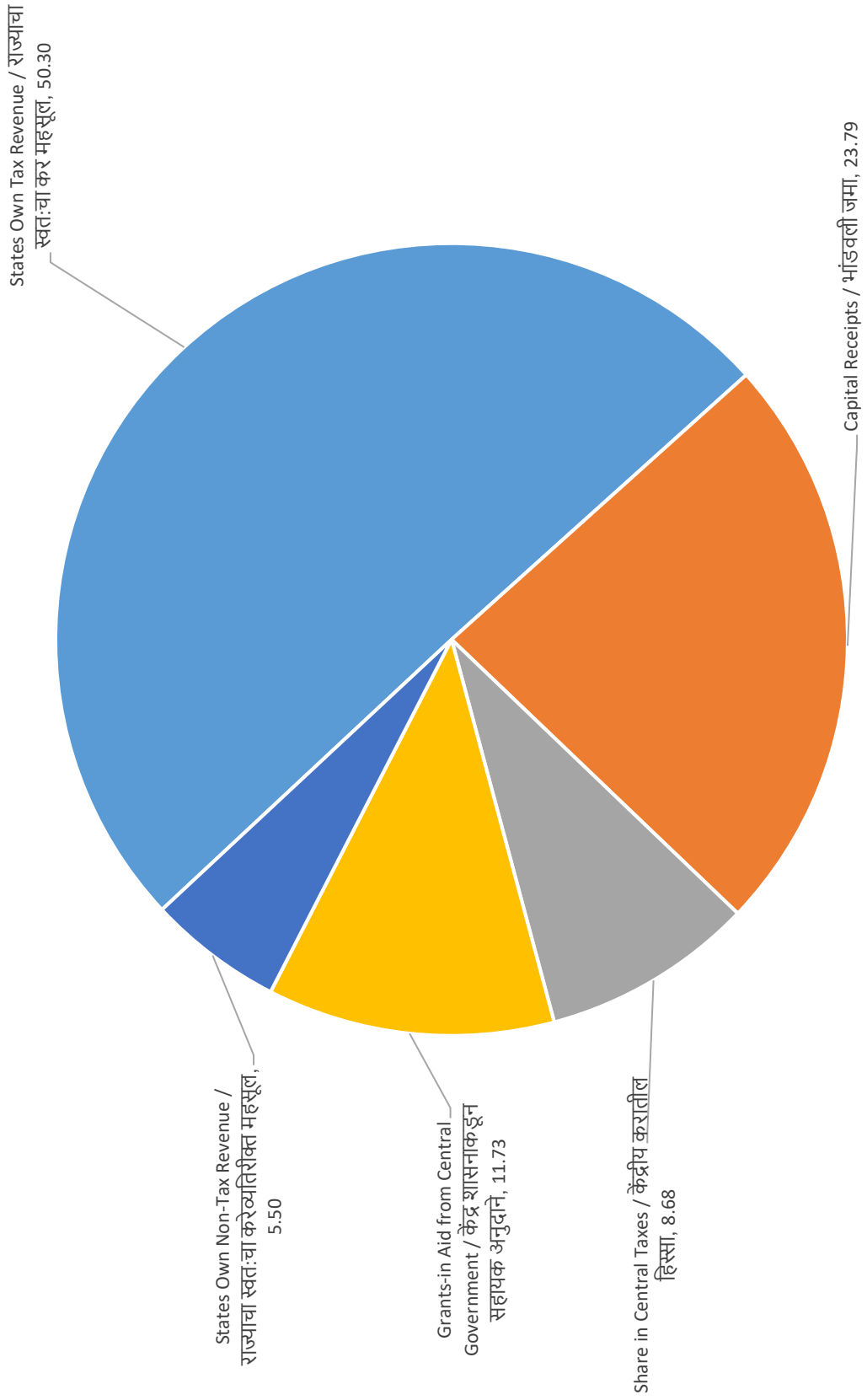
* वस्तु व सेवा कराच्या अंमलबजावणीमुळे मिळणाऱ्या भरपाईचा समावेश केंद्र शासनाकडून मिळणाऱ्या सहायक अनुदानामध्ये केलेला आहे

* Comensation on accpount of GST included in Grant in Aid from Centre

** यामध्ये रु. ३१,२०० कोटी एवढ्या विशेष आहरण सुविधेचा समावेश आहे. (अल्प मुदत कर्जे)

** Includes Rs. 31,200 cr. of Specisl Drawing Facility (SDF). (Short term Borrowings)

रुपया येतो कोठून / Rupee comes from
अर्थसंकल्प / Budget 2021-22 (पैशात/In paise)

तक्ता क्र. २

Table No. 2

महसुली व भांडवली लेखावरील विकास व विकासेतर खर्च

Details of Development and Non-Development Expenditure on Revenue and Capital Account

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (१)	२०१९-२० 2019-20 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	२०२०-२१ 2020-21 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	२०२०-२१ 2020-21 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	२०२१-२२ 2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)	२०२१-२२ 2021-22 (एकूण बेरजेची टक्केवारी) (% to Total) (६)
अ. महसुली खर्च (१ + २)	3,00,305.24	3,56,967.60	3,35,675.36	3,79,212.52	78.34
A. Revenue Expenditure (1 + 2)					
१) विकास खर्च (अ) + (ब) + (क)	2,00,254.96	2,45,123.61	2,28,702.78	2,50,017.89	51.65
1) Development Expenditure (a) + (b) + (c)					
(अ) सामाजिक सेवा (१) ते (८)	1,22,947.35	1,53,237.10	1,42,407.60	1,56,863.04	32.40
(a) Social Services (1) to (8)					
(१) शिक्षण, क्रिडा, कला व संस्कृती (1) Education, Sports, Art and Culture	62,356.54	72,901.11	65,524.55	74,614.57	15.41
(२) आरोग्य व कुटुंब कल्याण (2) Health and Family Welfare	13,576.27	15,748.06	18,096.72	16,839.41	3.48
(३) पाणी पुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण व नगरविकास (3) Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development	12,204.80	28,618.62	21,654.11	26,432.17	5.46
(४) माहिती व ध्वनी प्रसारण (4) Information and Broadcasting	129.83	310.98	151.12	337.16	0.07
(५) अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्यांक यांचे कल्याण (5) Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes and Minorities	13,655.00	18,534.70	14,365.28	19,992.72	4.13
(६) कामगार व कामगार कल्याण (6) Labour and Labour Welfare	913.96	1,701.64	1,452.44	2,024.00	0.42
(७) समाजकल्याण आणि पोषण आहार (7) Social Welfare and Nutrition	19,996.78	15,152.32	21,002.51	16,338.11	3.38
(८) इतर (8) Others	114.17	269.67	160.87	284.90	0.06
(ब) आर्थिक सेवा (१) ते (९)	56,043.44	68,210.92	64,611.54	67,782.80	14.00
(b) Economic Services (1) to (9)					
(१) कृषि व संलग्न कार्यक्रम (1) Agriculture and Allied Activities	20,666.07	23,862.11	25,347.46	20,058.89	4.14
(२) ग्राम विकास (2) Rural Development	8,239.96	15,561.52	15,653.54	16,569.73	3.42
(३) विशेष क्षेत्र कार्यक्रम (3) Special Areas Programme	0.91	1.30	1.03	1.90	0.00
(४) पाटबंधारे व पूर नियंत्रण (4) Irrigation and Flood Control	2,169.94	2,489.60	1,871.25	2,778.86	0.57
(५) ऊर्जा (5) Energy	11,220.53	9,641.27	9,974.42	9,470.57	1.96
(६) उद्योग व खनिजे (6) Industry and Minerals	3,673.09	3,890.80	2,853.14	4,227.21	0.87
(७) वाहतूक व दळणवळण (7) Transport and Communication	7,184.83	7,478.65	4,986.71	9,661.74	2.00
(८) विज्ञान, तंत्रज्ञान व पर्यावरण (8) Science, Technology and Environment	185.67	690.24	608.00	739.03	0.15

तक्ता क्र. २

Table No. 2

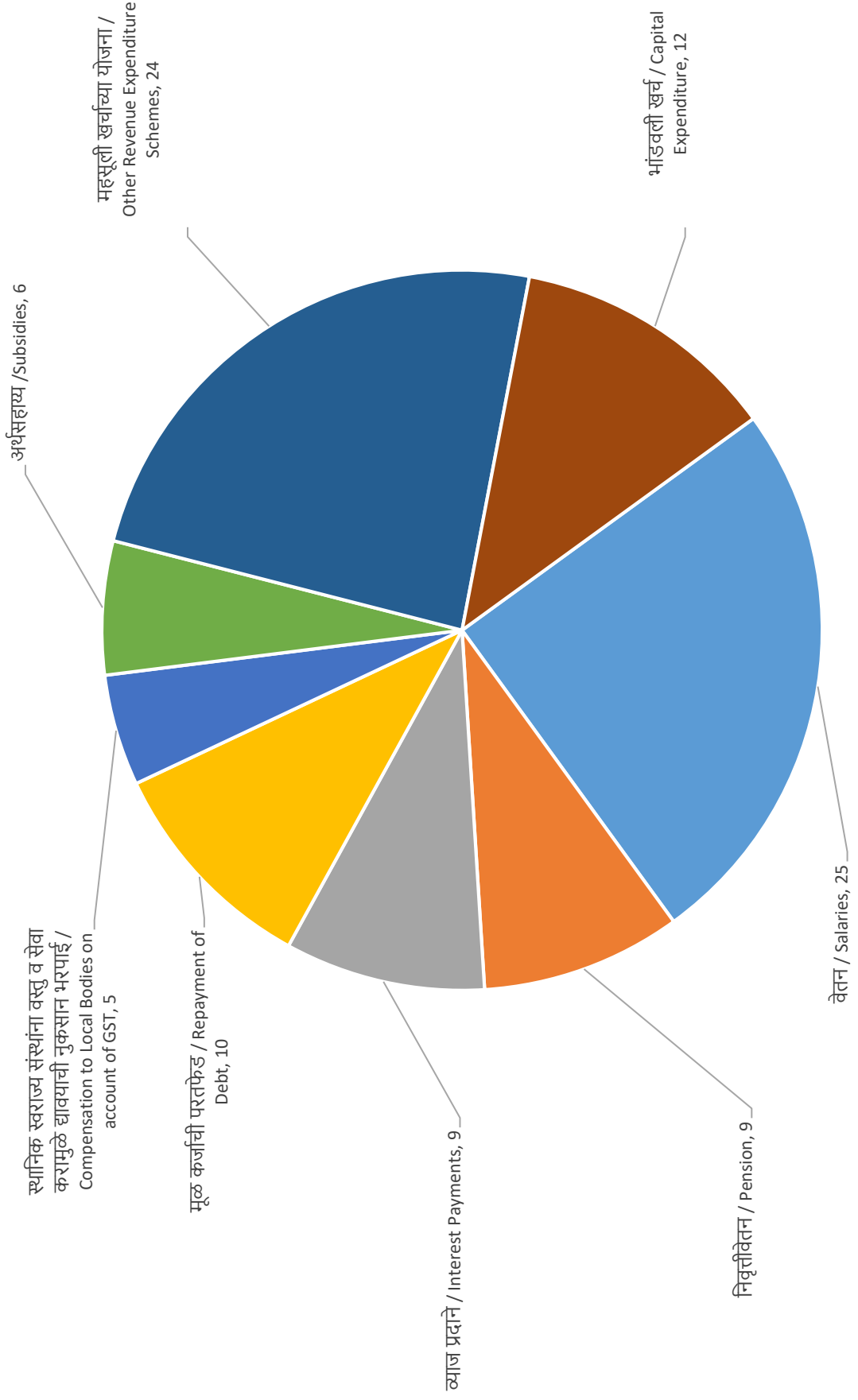
महसुली व भांडवली लेखावरील विकास व विकासेतर खर्च

Details of Development and Non-Development Expenditure on Revenue and Capital Account

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (१)	२०१९-२० 2019-20 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	२०२०-२१ 2020-21 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	२०२०-२१ 2020-21 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	२०२१-२२ 2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)	२०२१-२२ 2021-22 (एकूण बेरजेची टक्केवारी) (% to Total) (६)
(९) सर्वसाधारण आर्थिक सेवा (9) General Economic Services	2,702.44	4,595.43	3,315.99	4,274.87	0.88
(क) स्थानिक संस्था आणि पंचायत राज संस्था यांना सहायक अनुदाने व अंशदाने (c) Grants-in-Aid and Contributions to Local Bodies and Panchayat Raj Institutions	21,264.17	23,675.59	21,683.64	25,372.05	5.24
२) विकासेतर खर्च (अ) + (ब) 2) Non - Development Expenditure (a) + (b)	1,00,050.28	1,11,843.99	1,06,972.58	1,29,194.63	26.69
(अ) सर्वसाधारण सेवा (१) ते (४) (a) General Services (1) to (5)	62,489.55	72,313.35	69,271.10	81,197.01	16.77
(१) राज्याची अंगे (2) Organs of State	4,321.84	4,124.69	3,858.65	4,007.06	0.83
(२) आर्थिक सेवा (2) Fiscal Services	3,367.16	4,103.33	4,596.40	4,142.76	0.86
(३) प्रशासकीय सेवा (3) Administrative Services	26,831.02	34,518.95	28,689.85	38,286.46	7.91
(४) निवृत्तितेने व संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा (4) Pensions and Miscellaneous General Services	27,969.53	29,566.38	32,126.20	34,760.73	7.18
(ब) व्याज प्रदान व ऋण सेवा (b) Interest Payment and Servicing of Debt	37,560.73	39,530.64	37,701.48	47,997.62	9.92
ब. भांडवली खर्च (१ + २) B. Capital Expenditure (1 + 2)	78,361.28	77,117.21	1,01,715.15	1,04,877.66	21.66
१) विकास खर्च (अ) + (ब) 1) Development Expenditure (a) + (b)	38,385.43	47,416.92	43,828.41	58,748.04	12.14
(अ) भांडवली लेखावरील खर्च (a) Expenditure on Capital Account	36,415.57	45,123.97	41,275.46	55,613.04	11.49
(ब) राज्य शासनाने दिलेली कर्जे व आगाऊ रकमा (b) Loans and Advances given by the State Government	1,969.86	2,292.95	2,552.95	3,135.00	0.65
२) विकासेतर खर्च (अ) + (ब) + (क) 2) Non - Development Expenditure (a) + (b) + (c)	39,975.85	29,700.29	57,886.74	46,129.62	9.53
(अ) राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण (a) Internal Debt of the State Government	23,606.60	28,521.04	56,707.49	44,915.18	9.28
(ब) केंद्र सरकारकडून कर्जे व आगाऊ रकमा (b) Loans and Advances from the Central Government	1,019.25	1,179.25	1,179.25	1,214.44	0.25
(क) आकस्मिकता निधीकडे विनियोजन (७९९९) (c) Appropriation to the Contingency Fund (7999)	15,350.00				0.00
क. एकूण खर्च { (अ) + (ब) } C. Total Expenditure { (A) + (B) }	3,78,666.52	4,34,084.81	4,37,390.51	4,84,090.18	100.00
विकास खर्च { (अ १) + (ब १) } Development Expenditure { (A 1) + (B 1) }	2,38,640.39	2,92,540.53	2,72,531.19	3,08,765.93	63.78
विकासेतर खर्च { (अ २) + (ब २) } Non - Development Expenditure { (A 2) + (B 2) }	1,40,026.13	1,41,544.28	1,64,859.32	1,75,324.25	36.22

रुपया जातो कोठे / Rupee goes for
अर्थसंकल्प / Budget 2021-22 (पैशात/in paise)

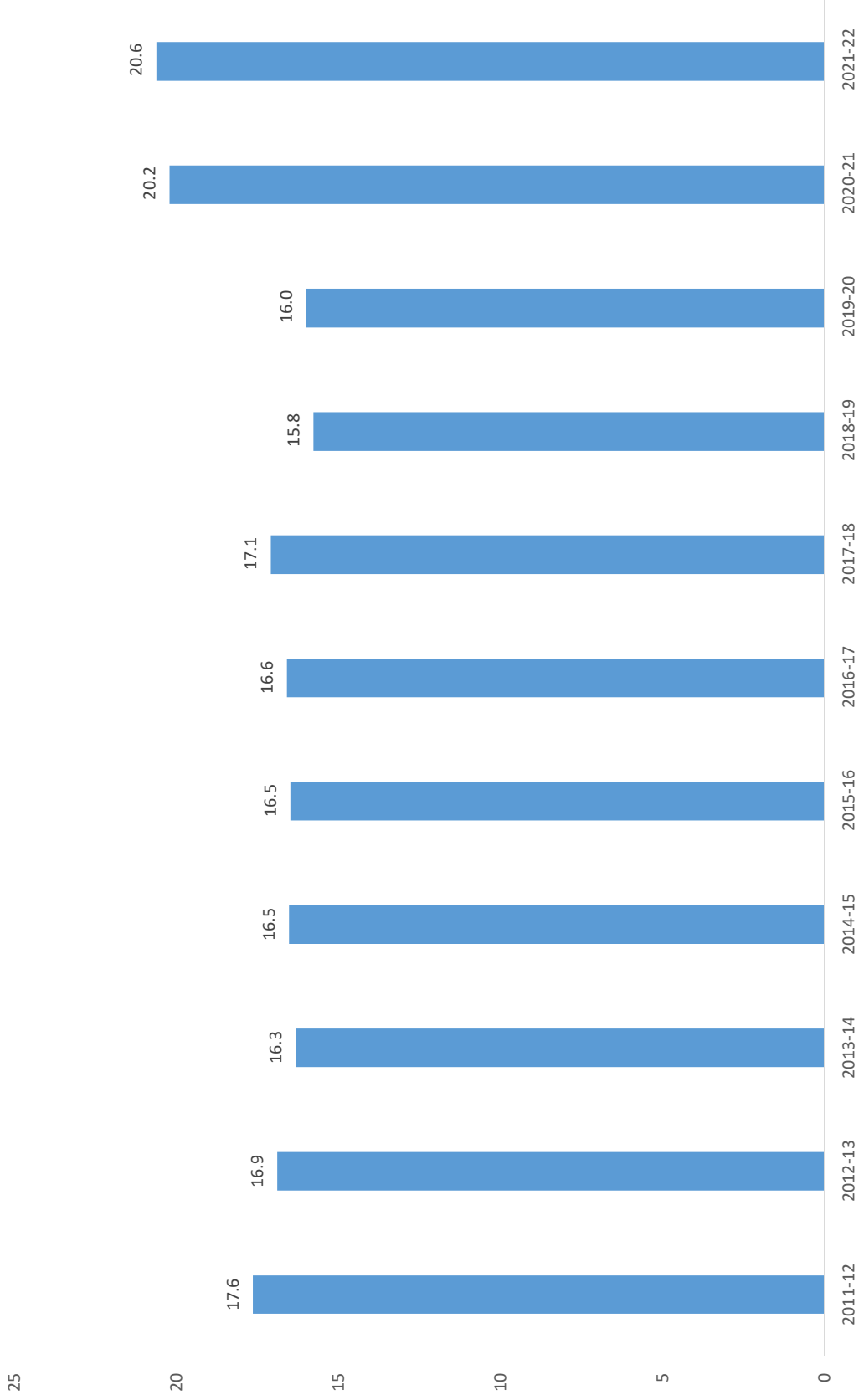

तक्ता क्र. 3 / Table No. 3

एकूण ऋण स्थिती / Overall Debt Position

बाब Item	रुपये कोटीत / Rupees in Crore															
	२०१९-२० (प्रत्यक्ष)					२०२०-२१ (सुधारलेले अंदाज)					२०२१-२२ (अर्थसंकल्पीय अंदाज)					
	जमा	परतफेड	निव्वळ	अखेरची शिल्लक	जमा	परतफेड	निव्वळ	अखेरची शिल्लक	जमा	परतफेड	निव्वळ	अखेरची शिल्लक	जमा	परतफेड	निव्वळ	अखेरची शिल्लक
सुरुवातीची शिल्लक																
Opening Balance	(२)	(१)	(५)	(३-४)	(२+५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)	(१५)	(१६)
१. सरकारी ऋण (अ) + (ब)	3,35,021	57,154	24,626	32,528	3,67,549	1,47,573	57,887	89,686	4,57,235	1,22,566	46,131	76,435	5,33,670			
1. Public Debt (a) + (b)																
(अ) राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण (६००३)	3,28,522	56,217	23,607	32,610	3,61,132	1,45,803	56,707	89,095	4,50,227	1,20,550	44,915	75,635	5,25,862			
(a) Internal Debt of the State Government (6003)																
(ब) केंद्र सरकारकडून कर्जे व आगाऊ रक्कम (६००४)	6,499	937	1,019	-82	6,417	1,770	1,179	591	7,007	2,016	1,215	800	7,808			
(b) Loans and Advances from Central Government (6004)																
२. भविष्य निर्वाह निधी इ. (८००९ + ८०११)	25,684	6,178	4,412	1,766	27,450	6,714	4,999	1,715	29,165	7,321	5,395	1,926	31,091			
2. Provident Fund etc. (8009 + 8011)																
३. इतर व्याजी बंधने (अ) + (ब)	46,396	25,452	15,783	9,669	56,065	19,232	23,412	-4,180	51,885	23,843	25,338	-1,495	50,390			
3. Other Interest Bearing Obligations (a) + (b)																
(अ) राखीव निधी (८१११)	203	11,201	7,419	3,782	3,985	5,253	12,971	-7,718	-3,733	5,836	5,946	-110	-3,844			
(a) Reserve Fund (8121)																
(ब) व्याजी ठेवी (८३३६ + ८३३८ + ८३४२)	46,193	14,251	8,364	5,887	52,080	13,980	10,441	3,539	55,619	18,007	19,392	-1,385	54,234			
(b) Deposits Bearing Interest (8336 + 8338 + 8342)																
४. अर्थसंकल्प बाह्य कर्जे	51	0	0	0	51	0	31	-31	20	0	0	0	20			
4. Off-Budget Debt																
५. एकूण ऋण (१ + २ + ३ + ४)	4,07,152	88,784	44,821	43,963	4,51,114	1,73,519	86,328	87,190	5,38,304	1,53,730	76,864	76,866	6,15,170			
5. Total Debt Stock (1 + 2 + 3 + 4)																

एकूण ऋण स्थितीची राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी
Total Debt Stock as % of GSDP

तक्ता क्र. ४

Table No. 4

वर्षभरातील कर्जे व इतर दायित्व

Borrowings and Other Liabilities during the year

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (१)	२०१९-२० 2019-20 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	२०२०-२१ 2020-21 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	२०२०-२१ 2020-21 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	२०२१-२२ 2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)
१. ऋण प्राप्ती (१ + २ + ३) (निव्वळ) (व्याजी)	43,962.66	56,728.16	87,221.22	76,865.84
1. Debt Receipts (1 + 2 + 3) (Net) (Bearing Interest)				
(१) राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण (६००३) (1) Internal Debt of the State Government (6003)	32,609.91	52,087.70	89,095.25	75,634.82
(२) केंद्र सरकारकडून कर्जे व आगाऊ रकमा (६००४) (2) Loans and Advances from Central Government (6004)	-82.25	-681.79	590.65	800.49
(३) व्याजी बंधने (अ + ब + क) (3) Interest Bearing Obligations (a + b + c)	11,435.00	5,322.25	-2,464.68	430.53
(अ) भविष्य निर्वाह निधी इ. (८००९ + ८०११) (a) Provident Fund etc. (8009 + 8011)	1,766.00	1,906.00	1,714.83	1,925.82
(ब) राखीव निधी (८१२१) (b) Reserve Fund (8121)	3,782.00	-38.00	-7,718.23	-110.30
(क) व्याजी ठेवी (८३३६ + ८३३८ + ८३४२) (c) Deposits Bearing Interest (8336 + 8338 + 8342)	5,887.00	3,454.25	3,538.72	-1,384.99
२. ऋण प्राप्ती (१ + २) (निव्वळ) (व्याजी)	12,516.30	-2,006.66	267.09	-10,197.49
2. Debt Receipts (1 + 2) (Net) (Bearing Interest)				
(१) लोकलेखातील जमा @ (1) Receipts on Public Account @	21,516.30	-2,006.66	267.09	-10,197.49
(२) इतर भांडवली जमा # (2) Other Capital Receipts #	-9,000.00			
एकूण कर्जे (१ + २) Total Borrowings and Other Liabilities (1 + 2)	56,478.96	54,721.50	87,488.31	66,668.35

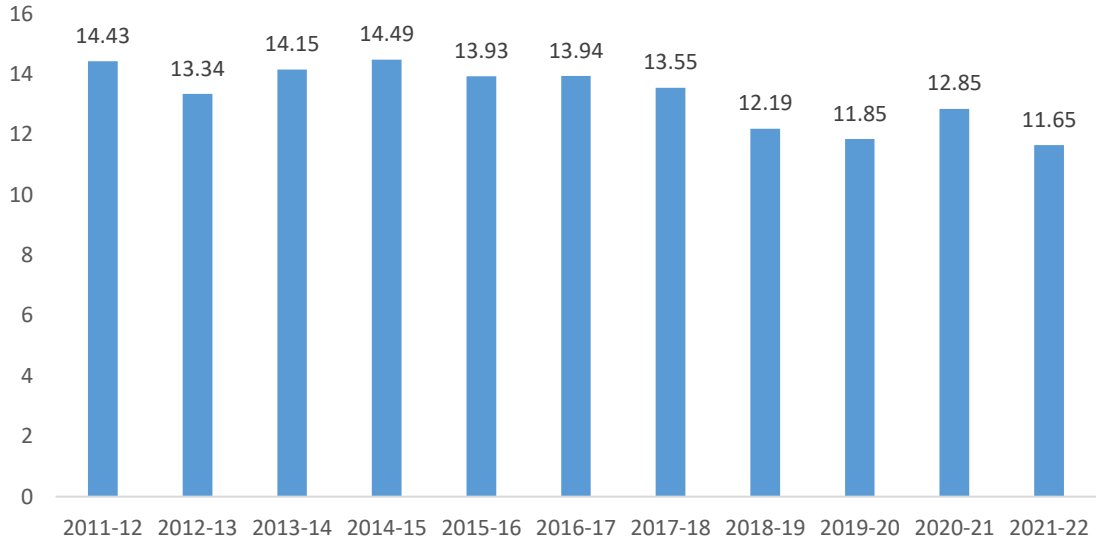
@ लोकलेखावरील निव्वळ जमेमध्ये राखीव निधी, ठेवी, निलंबन व संकीर्ण आणि वित्तप्रेषणे इ. बिनव्याजी बंधने यांचा समावेश होतो.

यात आंतरराज्यीय तडजोड (निव्वळ - 7810), आकस्मिकता निधीमध्ये केलेले विनियोजन (निव्वळ - 7999) आणि

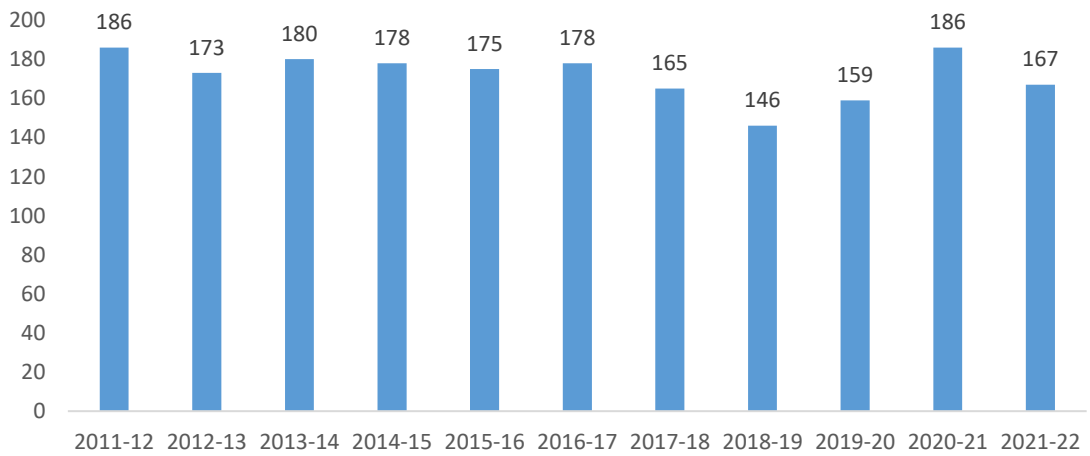
आकस्मिकता निधी (निव्वळ - 8000) यांचा समावेश होतो.

महसूली जमेशी टक्केवारी / Percentage to Revenue Receipts

व्याज / Interest

एकूण ऋण / Debt Stock

तक्ता क्र. ५ / Table No. 5

वेतन, निवृत्तीवेतन आणि व्याज प्रदान यावरील खर्चाचा कल

Trends in Expenditure on Salary, Pension and Interest Payments

बाब Item (₹)	(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)										
	२०११-१२ 2011-12 (₨)	२०१२-१३ 2012-13 (₨)	२०१३-१४ 2013-14 (₨)	२०१४-१५ 2014-15 (₨)	२०१५-१६ 2015-16 (₨)	२०१६-१७ 2016-17 (₨)	२०१७-१८ 2017-18 (₨)	२०१८-१९ 2018-19 (₨)	२०१९-२० 2019-20 (₨)	२०२०-२१ (सु. अं.) 2020-21 (R. E.) (₨)	२०२१-२२ (अ. अं.) 2021-22 (B. E.) (₨)
महसूली जमा	1,21,286	1,42,947	1,49,822	1,65,415	1,85,036	2,04,693	2,43,654	2,78,996	2,83,190	2,89,498	3,68,987
Revenue Receipts											
महसूली खर्च	1,23,554	1,38,736	1,54,902	1,77,553	1,90,374	2,13,229	2,41,571	2,67,022	3,00,305	3,35,675	3,79,213
Revenue Expenditure											
वेतने	45,467	53,295	59,735	62,123	68,451	72,075	75,088	80,206	1,00,806	1,05,694	1,22,997
Salary											
महसूली जमेशी टक्केवारी	37.49	37.28	39.87	37.56	36.99	35.21	30.82	28.75	35.60	36.51	33.33
% to Revenue Receipts											
निवृत्तीवेतन	11,682	13,430	15,186	17,385	18,643	21,760	23,853	26,545	36,080	40,836	44,373
Pension											
महसूली जमेशी टक्केवारी	9.63	9.40	10.14	10.51	10.08	10.63	9.79	9.51	12.74	14.11	12.03
% to Revenue Receipts											
व्याज	17,505	19,076	21,207	23,965	25,771	28,532	33,018	34,021	33,561	37,201	42,998
Interest											
महसूली जमेशी टक्केवारी	14.43	13.34	14.15	14.49	13.93	13.94	13.55	12.19	11.85	12.85	11.65
% to Revenue Receipts											
वेतन + निवृत्तीवेतन + व्याज	74,654	85,801	96,128	1,03,473	1,12,865	1,22,367	1,31,959	1,40,772	1,70,447	1,83,731	2,10,368
Salary + Pension + Interest											
महसूली जमेशी टक्केवारी	61.55	60.02	64.16	62.55	61.00	59.78	54.16	50.46	60.19	63.47	57.01
% to Revenue Receipts											
महसूली टूट (+) / (-)	2,268	-4,211	5,080	12,138	5,338	8,536	-2,083	-11,974	17,116	46,178	10,226
Revenue Deficit (+) / (-)											
एकूण कर्ज	2,25,976	2,46,692	2,69,355	2,94,261	3,24,202	3,64,819	4,02,402	4,07,152	4,51,114	5,38,304	6,15,170
Debt Stock											

तुटीचे काल - सकल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी / Deficit Trends - As percentage to GSDP

वर्ष Year	स्थूल राज्य उत्पन्न (प्रचलित किमतीनुसार) (रुपये कोटीत) GSDP at Current Prices (Rs. Crore)	मागील वर्षीच्या तुलनेत स्थूल राज्य उत्पन्नात झालेल्या बदलाची टक्केवारी Change in GSDP over Previous Year (%)	महसुली तूट (रुपये कोटीत) Revenue Deficit (Rs. Crore)	महसुली तूट % age to GSDP (%)	राजकोषीय तूट (रुपये कोटीत) Fiscal Deficit (Rs. Crore)	राजकोषीय तूट % age to GSDP (%)	प्राथमिक तूट (रुपये कोटीत) Primary Deficit (Rs. Crore)	प्राथमिक तूट % age to GSDP (%)	एकूण कर्ज (रुपये कोटीत) Debt Stock (Rs. Crore)	एकूण कर्ज % age to GSDP (%)
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)
२०११-२०१२	12,80,369	22.04	2,268	0.18	19,969	1.56	2,465	0.19	2,25,976	17.65
2011-2012			-4,211	-0.29	13,739	0.94	-5,336	-0.37	2,46,692	16.90
२०१२-२०१३	14,59,629	14.00	5,080	0.31	26,018	1.58	4,811	0.29	2,69,355	16.33
2012-2013			12,138	0.68	31,827	1.79	7,862	0.44	2,94,261	16.54
२०१३-२०१४	16,49,647	13.02	5,338	0.27	28,381	1.44	2,610	0.13	3,24,202	16.49
2013-2014			8,536	0.39	38,616	1.76	10,085	0.46	3,64,819	16.60
२०१४-२०१५	17,79,138	7.85	-2,082	-0.09	23,961	1.02	-9,057	-0.38	4,02,402	17.10
2014-2015			-11,975	-0.46	23,015	0.89	-11,006	-0.43	4,07,152	15.78
२०१५-२०१६	19,66,225	10.52	17,116	0.61	53,886	1.91	20,325	0.72	4,51,114	16.01
2015-2016			46,178	1.73	87,697	3.29	50,495	1.90	5,38,304	20.22
२०१६-२०१७	21,98,324	11.80	10,226	0.34	66,641	2.24	23,644	0.79	6,15,170	20.64
2016-2017										
२०१७-२०१८	23,52,782	7.03								
2017-2018										
२०१८-२०१९	25,79,628	9.64								
2018-2019										
२०१९-२०२०	28,18,555	9.26								
2019-2020										
२०२०-२०२१ (सु. अं.)	26,61,629	-5.57								
2020-2021 (R. E.)										
२०२१-२०२२ (अ. अं.)	29,81,024	12.00								
2021-2022 (B. E.)										

(११) स्पष्टीकरणार्थ टीपा

१. केंद्रीय अर्थमंत्री लोकसभेत व राज्य सरकारातील अर्थ मंत्री विधानसभेत दरवर्षी जे वित्तविषयक प्रस्ताव सादर करीत असतात, त्यांना स्थूलमानाने 'बजेट' किंवा 'अर्थसंकल्प' ही संज्ञा प्राप्त झाली आहे. आपल्या घटनेमध्ये प्रत्यक्ष 'बजेट' या शब्दाचा उल्लेख नसला तरी लोकसभा आणि विधानसभा यांत सादर करावयाच्या वित्तविषयक विवरणपत्रासंबंधीत उल्लेख आहे. या परिपत्रकात पुढील वर्षाच्या जमेच्या व खर्चाच्या रकमांसंबंधी अंदाज दिलेला असतो याला 'अर्थसंकल्प' असे नाव रुढ आहे. त्यामध्ये गतवर्षीच्या प्रत्यक्ष रकमा आणि चालू वर्षाचे सुधारीत अंदाज हे सुध्दा दिलेले असतात.

२. सरकारी लेखे खालील तीन भागात ठेवण्यात येतात :-

भाग १ : एकत्रित निधी

भाग २ : आकस्मिकता निधी

भाग ३ : लोकलेखा

३. एकत्रित निधी :- यासंबंधीचे नियम घटनेच्या २६६ (१) या कलमात दिलेले आहेत. या निधीचेही खालील तीन उप-विभाग आहेत :-

(१) महसुली,

(२) भांडवली आणि

(३) ऋण (कर्ज) विषयक (यात सरकारी ऋण, कर्जे व आगाऊ रकमा आणि आंतरराज्यीय तडजोड यांचा अंतर्भाव होतो)

४. यातील पहिला उप-विभाग 'महसुली लेखा' म्हणून ओळखला जातो आणि त्यात निरनिराळ्या करांपासून होणारे व इतर उत्पन्न व सर्वसाधारणपणे महसुली स्वरूपाच्या खर्चाच्या बाबींचा अंतर्भाव होतो. या जमाखर्चाच्या आढाव्यातून महसुली तूट किंवा शिल्लक (आधिक्य) काढता येते.

५. ज्यामुळे भौतिक स्वरूपाच्या संपत्तीत वाढ होते अशा प्रकारच्या खर्चाचा अंतर्भाव दुस-या उप-विभागात होतो. हा उप-विभाग **महसुली लेख्याबाहेरील भांडवली खर्च** म्हणून ओळखला जातो. यातील खर्चाची तोंडमिळवणी बहुधा खुल्या बाजारात किंवा अन्य प्रकारे उभारलेल्या कर्जांच्या रकमातून करण्यात येते. याखेरीज भांडवली स्वरूपाच्या खर्चाची भरपाई करणा-या काही उत्पन्नाच्या बाबींचाही यात समावेश होतो.

६. सरकारने वेळोवेळी उभारलेल्या कर्जविषयक हिशेबांचा तिस-या भागात अंतर्भाव होतो. केंद्र शासनाकडून मिळविलेली कर्जे व आगाऊ रकमा, तसेच राज्याचे अंतर्गत कर्ज (उदा. खुल्या बाजारात उभारलेली कर्जे, अर्थोपाय व आगाऊ रकमा वगैरे), राज्य शासनाने दिलेली कर्जे व आगाऊ रकमा व आंतरराज्यीय तडजोड या बाबींवर देवाणघेवाणीचा हिशेब या भागात दर्शविला जातो.

७. आकस्मिकता निधी :- सरकारी लेख्याचा हा दुसरा भाग राज्य घटनेच्या २६७ (२) कलमानुसार निर्माण करण्यात आलेला आहे. याचा व्यवहार सामान्यतः बांधीव रकमेच्या निधीसारखा असतो. आकस्मिक व निकडीच्या बाबींवर विधानमंडळाची मंजूरी घेण्यापूर्वीही या निधीतून रकमा खर्च करण्याचा शासनाला अधिकार दिलेला आहे. यातून काढलेल्या रकमांची भरपाई विधानमंडळात पुरवणी मागण्या सादर करून करण्यासंबंधीची तरतूद घटनेत करण्यात आली आहे.

८. लोकलेखा :- या तिस-या भागाचा तपशील घटनेच्या २६६ (२) या कलमात आलेला आहे. याही लेख्याचे खालीलप्रमाणे दोन उप-विभाग पडतात :-

(१) भविष्यनिर्वाह निधी, राखीव निधी आणि कर्जे व आगाऊ रकमा यासंबंधी भाग १ मध्ये अंतर्भूत झालेल्या व्यतिरिक्त कर्जविषयक देवघेवी.

(२) वित्तप्रेषण (रेमिटन्सेस)

९. पहिल्या उप-विभागात एकत्रित निधीमध्ये न येणा-या कर्जविषयक रकमांच्या देवघेवीचा समावेश होतो, तर दुसरा उप-विभाग हा निरनिराळ्या खात्यांच्या शीर्षांच्या तोंड मिळविणीसाठी करण्यात येणा-या रकमांच्या अदलाबदलीसंबंधी आहे. उदाहरणार्थ, निरनिराळे लेखा विभाग व शासकीय कोषागारातील व्यवहारातील तोंडमिळवणी, केंद्र व राज्य शासने यांमधील लेख्यांचे समायोजन, रेल्वेकडील लेख्यांचे समायोजन वगैरे बाबींच्या देवघेवीचे हिशेब या भागात ठेवण्यात येतात.

१०. अर्थसंकल्पासंबंधीच्या निरनिराळ्या पुस्तकांतून व प्रस्तुत प्रकाशनामध्येही उपयोगात आणल्या गेलेल्या काही संज्ञांच्या व्याख्या पुढे दिलेला आहेत -

११. राज्य सरकारची अंतर्गत कर्जे :- राज्य शासनाने खुल्या बाजारात उभारलेली कर्जे, रिझर्व्ह बँकेकडून घेतलेल्या अर्थोपाय व आगाऊ रकमा आणि इतर कर्जांचा यात समावेश होतो.

१२. खुल्या बाजारातील कर्जे :- एक वर्षापेक्षा अधिक मुदतीच्या खुल्या बाजारात उभारलेल्या कर्जांचा यात मुख्यत्वेकरून समावेश होतो.

१३. अर्थोपाय व आगाऊ रकमा :- एक वर्षापेक्षा कमी मुदतीच्या व केवळ तात्कालिक स्वरूपाच्या रिझर्व्ह बँकेकडून घेतलेल्या कर्जांचा व आगाऊ रकमांचा यात अंतर्भाव होतो.

१४. इतर कर्जे : - यात प्रामुख्याने खालील कर्जांचा समावेश होतो : -

- (१) भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या राष्ट्रीय कृषि पत निधीमधून (दीर्घ मुदतीसाठी वापर) कर्ज.
- (२) राष्ट्रीय सहकार विकास महामंडळाकडून कर्ज.
- (३) भारतीय दुग्धशाळा महामंडळाकडून कर्ज.
- (४) भारताच्या आयुर्विमा महामंडळाकडून कर्ज
- (५) राज्य कामगार विमा महामंडळाकडून कर्ज.

१५. भाविष्यनिर्वाह निधी व इतर लेखे : - यात राज्य सरकारकडे जमा असलेल्या निरनिराळ्या व्याजी रकमांचा हिशेब असतो, उदा. राज्य भाविष्यनिर्वाह निधी, इतर भाविष्यनिर्वाह निधी, विमा निधी वगैरे.

१६. रोख शिल्लक गुंतवणूक लेखा : - आपल्या शिल्लक रकमांतील काही भाग राज्य शासन ट्रेझरी बिले व इतर प्रकारच्या कर्जरोख्यात गुंतवीत असते. त्यासंबंधीचे हिशेब ह्या लेखात ठेवलेले असतात, या गुंतवणूकीतून मिळणारा नफा "सरकारी कर्जावरील व्याज" या शीर्षात (००४९) जमा होतो. या खात्याच्या खर्चाच्या बाजूच्या नोंदी त्या त्या वर्षी निरनिराळ्या रोख्यात गुंतवलेल्या रकमा दाखवितात तर यातील जमेच्या बाजूला त्या रोख्यांच्या विक्रीपासून मिळणा-या रकमा नोंदलेल्या असतात.

१७. कर महसूल : - * कर महसूलाचे पुढीलप्रमाणे तीन गट पाडण्यात आलेले आहेत - (अ) निगम करांव्यतिरिक्त उत्पन्नावरील इतर कर (००२१), कृषि उत्पन्नावरील कर (००२२) व उत्पन्न व खर्च यांवरील इतर कर (००२८) यांचा समावेश केला आहे ; (ब) मालमत्ता व भांडवली व्यवहार ह्यांवरील करामध्ये जमीन महसूल (००२९), मुद्रांक व नोंदणी फी (००३०), संपदा शुल्क (००३१) व शेतजमिनीव्यतिरिक्त रथावर मालमत्ता (००३५) ह्यांवरील करांचा समावेश केलेला आहे ; (क) विक्रेय वस्तू व सेवेवरील करांमध्ये राज्य उत्पादन शुल्क (००३९), विक्रीकर (००४०), वाहनांवरील कर (००४१) मालावरील व ऊतारुंवरील कर (००४२), विजेवरील कर व शुल्क (००४३) व विक्रेय वस्तूंवरील व सेवांवरील इतर कर व शुल्क (००४५) यांचा समावेश केला आहे. केंद्रिय उत्पादन शुल्कांचा राज्याचा वाटा (१६०३) ह्याचा महसूली करात समावेश करण्यात आलेला आहे.

१८. करांव्यतिरिक्त महसूल : - * ह्यामध्ये व्याजाच्या जमा रकमा (००४९), लाभांश व नफा (००५०), तसेच सर्वसाधारण सेवा, सामाजिक सेवा व आर्थिक सेवा अशा संकीर्ण उत्पन्नांचा समावेश केलेला आहे. केंद्र सरकारकडून मिळालेले सहायक अनुदान (१६०१) हे सुध्दा यात समाविष्ट आहे.

१९. तक्ते क्रमांक २ मध्ये दाखविलेला विकास व विकासेतर खर्च : - निरनिराळ्या बाबींवर होणा-या सरकारी खर्चाची विभागणी त्यांच्या स्वरूपांवरून विकास खर्च व विकासेतर खर्च अशा वर्गात करणे उपयुक्त ठरते.

२०. ज्या खर्चांमुळे आर्थिक विकास आणि समाजकल्याण यात प्रत्यक्षपणे भर पडते त्या खर्चाची गणना विकास खर्चात करता येईल. सचिवालय सामाजिक सेवा (२२५१) आणि सचिवालय आर्थिक सेवा (३४५१) वगळून इतर शीर्षांचा समावेश केला आहे. निधीमध्ये बदली केलेल्या रकमांचा समावेश जरी या विकासेतर खर्चाच्या शीर्षाखाली अर्थसंकल्पात केला असला तरी त्या रकमा ज्या कामासाठी खर्च होतात त्याच्या संबंधित शीर्षाखाली त्या विकास खर्च म्हणून समाविष्ट करण्यात आल्या आहेत.

२१. सामाजिक सेवा : - * या क्षेत्रात पुढील उप क्षेत्रांच्या खर्चाचा समावेश केला आहे : - (१) सार्वजनिक बांधकामे (२०५९); (२) शिक्षण, क्रीडा, कला व संस्कृती (२२०२ ते २२०५); (३) आरोग्य व कुटुंबकल्याण (२२१० ते २२११); (४) पाणीपुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण व नगरविकास (२२१५ ते २२१७); (५) माहिती व ध्वनीक्षेपण (२२२० आणि २२२१); (६) अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्ग यांचे कल्याण (२२२५); (७) कामगार व कामगार कल्याण (२२३०); (८) समाजकल्याण आणि पोषण (२२३५, २२३६ आणि २२४५) आणि (९) इतर सामाजिक सेवा (२२५०).

२२. आर्थिक सेवा : - * या क्षेत्रामध्ये आर्थिक विकासासाठी होणा-या सेवा व कार्यक्रमांचा समावेश केला आहे. ह्यांची विभागणी पुढील उप क्षेत्रात केली आहे : - (१) कृषि व संलग्न कार्यक्रम (२४०१ ते २४३५); (२) ग्रामविकास (२५०१, २५०५, २५०६ आणि २५१५); (३) विशेष क्षेत्र कार्यक्रम (२५५१); (४) पाटबंधारे व पूर नियंत्रण (२७०१, २७०२, २७०५ आणि २७११); (५) ऊर्जा (२८०१ आणि २८१०); (६) उद्योग व खनिजे (२८५१ ते २८५३, २८७५ आणि २८८५); (७) वाहतूक (३००१, ३०५१ ते ३०५६ आणि ३०७५); (८) दळणवळण (३२७५); (९) विज्ञान, तंत्रज्ञान व पर्यावरण (३४०२ ते ३४३५) आणि (१०) सर्वसाधारण आर्थिक सेवा (३४५२, ३४५४, ३४५६ आणि ३४७५). सर्वसाधारण आर्थिक सेवांमधून सचिवालय आर्थिक सेवा (३४५१) हे शीर्ष वगळण्यात आले आहे.

२३. विकासेतर खर्चामध्ये सर्वसाधारण सेवा या शीर्षामधून सार्वजनिक बांधकामे (२०५९) वगळून इतर शीर्षांचा समावेश केला आहे. सर्वसाधारणपणे सरकार करीत असलेल्या कायदा व सुव्यवस्था, देशांचे संरक्षण व सरकारी यंत्रणा यांवरील खर्चाचा यात समावेश केला जातो.

२४. राज्याची अंगे : - * ह्याखालील शीर्षे पुढीलप्रमाणे आहेत : - राज्य विधानमंडळ (२०११), राज्यपाल (२०१२), मंत्रीपरिषद (२०१३), न्यायदान (२०१४) व निवडणुका (२०१५).

२५. अर्थविषयक सेवा : - * ह्या शीर्षाखालील कर वसुलीसाठी होणा-या खर्चाचा पुढीलप्रमाणे समावेश केला आहे : - (१) उत्पन्न व खर्च यांवरील करांची वसुली (२०२०), (२) मालमत्ता व भांडवली व्यवहार यांवरील कर वसुली - जमीन महसुल (२०२९), मुद्रांक नोंदणी (२०३०) व मालमत्ता व भांडवली व्यवहार यांवरील इतर करांची वसुली (२०३५) आणि (३) विक्रेय वस्तू व सेवाविषयक कर वसुली - राज्य उत्पादन शुल्क (२०३९), विक्रीकर (२०४०), वाहनांवरील कर (२०४१), विक्रेय वस्तू व सेवा यांवरील इतर कर व शुल्क (२०४५). निधीत वर्ग केलेल्या रकमा यातून वगळल्या आहेत व इतर आर्थिक सेवा (२०४७) यावरील खर्च समाविष्ट केला आहे.

२६. प्रशासकीय सेवा : - * कायदा व सुव्यवस्थाबाबतचे आणि शासनाने बजावलेल्या सर्वसाधारण सेवेत अंतर्भूत असलेल्या लोकसेवा आयोग, सचिवालयीन सर्वसाधारण सेवा, जिल्हा प्रशासन, कोषागार व लेखा प्रशासन, पोलिस, तुरुंग, पुरवठा व विनियोग, लेखनसामुग्री व मुद्रण, अग्निसंरक्षण व नियंत्रण व इतर प्रशासकीय सेवा या सर्व बाबींचा म्हणजेच (२०५१ ते २०५८) व (२०७०) या अर्थसंकल्पीय शीर्षाचा यात समावेश केला आहे.

२७. निवृत्तीवेतने व संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा : - * यामध्ये निवृत्तीवेतने व इतर सेवानिवृत्ती लाभ (२०७१) आणि संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा (२०७५) या शीर्षाचा समावेश केला आहे.

* कंसातील आकडे संबंधित लेखाशीर्ष दर्शवितात.

२८. इतर विकासेतर खर्च : - यात सचिवालय सामाजिक सेवा (२२५१), सचिवालय आर्थिक सेवा (३४५१), स्थानिक संस्था व पंचायत राज्य संस्था यांना नुकसानभरपाईच्या व अभिहस्तांकित रकमा देणे (३६०४) आणि सहाय्यकारी साहित्य व साधनसामुग्री (३६०६) या शीर्षाचा समावेश केला आहे.

२९. कर्जविषयक सेवा : - * ह्या बाबीमध्ये वेगवेगळ्या कर्जांवरील व्याज त्याचप्रमाणे कर्जाची व्यवस्था, कर्जनिवारण निधीमधील गुंतवणूक व इतर विनियोजन या बाबींवरील (२०४८ व २०४९) ह्या अर्थसंकल्पीय शीर्षाखाली होणा-या खर्चाचा समावेश केलेला आहे. हा खर्च विकासविषयक किंवा विकासेतर या दोन्ही वर्गातून वगळून वेगळाच दाखविला आहे.

३०. * महसुली लेख्याबाहेरील भांडवली विकास खर्चांमध्ये खालील विकास शीर्षाव्यतिरिक्त सर्व बाबींचा समावेश केला आहे. ती शीर्षे म्हणजे आकस्मिकता निधिमध्ये केलेले विनियोजन (७९९९) व भांडवली लेख्यावरील शीर्ष क्रमांक (४०५८) मुद्रण, लेखनसामुग्रीवरील भांडवली खर्च (४०७०) व इतर प्रशासकीय सेवांवरील भांडवली खर्च होय.

* कंसातील आकडे संबंधित लेखाशीर्ष दर्शवितात.

11. EXPLANATORY NOTES

The term 'Budget' refers broadly to the financial proposals which the Minister for Finance puts before the Houses of Parliament or the State Legislature as the case may be. In the Constitution of India, reference is made to the 'Laying of Annual Financial Statement before the Houses of Parliament or the Legislatures of the States'. This document is a statement of estimated receipts and expenditure of the Government for the coming financial year and is generally known as the 'Budget'. It also contains actuals for the preceding year and revised estimates of the current year.

2. The Accounts of the Government of Maharashtra are kept in the following three parts :-

Part I	Consolidated Fund
part II	Contingency Fund
Part III	Public Account

3. *Consolidated Fund* :- In Part I (Consolidated Fund, the scope of which has been defined in Article 266 (1) of the Constitution), there are three main divisions, namely :-

(1) Revenue

(2) Capital and

(3) Debt (comprising Public Debt, Loans and Advances and Inter-State Settlement).

4. The first division which is known as 'Revenue Account' deals with the proceeds of taxation and other receipts classed as revenue and the expenditure therefrom, the net result of which represents the revenue surplus or deficit for the year.

5. The second division which is known as 'Capital Expenditure outside the Revenue Account' deals with the expenditure met usually from borrowed funds with the main object of creating assets of material character. It also includes receipts of a capital nature intended to be applied as a set-off against capital expenditure.

6. The third division comprises loans and advances received from the Central Government and the loan raised by the State Government classed as internal debt of the State Government (such as market loans, ways and means advances and other loans) and Loans and Advances made by Government together with repayments of the former and recoveries of the latter. Inter-State Settlement transactions arising since the time of reorganisation of States are also included in this division.

7. *Contingency Fund* :- In Part II of the Accounts, the transactions connected with the Contingency Fund set-up by the Government of Maharashtra, under Article 267(2) of the Constitution of India are recorded. This fund is of the nature of an imprest and enables the Executive Government to meet unforeseen and emergent expenditure pending its authorisation by the Legislature by law. The amounts drawn from the Fund are recouped by taking a supplementary grant from the Legislature.

8. *Public Account* :- In Part III of the Accounts (Public Account, the scope of which has been defined in Article 266(2) of the Constitution) there are two main divisions, namely :-

(1) Debt transactions, other than those included in Part I, relating to Provident Fund, Reserve Fund and Deposits and Advances and

(2) Remittances.

9. The first division comprises receipts and payments, other than those falling under Debt heads pertaining to part I, in respect of which Government incurs a liability to repay the money received or has a claim to recover the amounts paid, together with repayments of the former and recoveries of the latter. The second division embraces merely adjusting heads, under which appear remittances of cash between treasuries and transfers between different accounting circles. The initial debits or credits to the heads in this division are cleared eventually by corresponding receipts or payments either within the same circle of account or in an other account circle.

10. The different terms used in the Budget literatures and used in this publication as well, are defined briefly in the following paragraphs.

11. *Internal Debt of the State Government* :- This comprises Market Loans, Ways and Means Advances and other loans.

12. *Market Loans* :- This generally covers loans raised in the open market and having a currency of more than twelve months.

13. *Ways and Means Advances* :- This item covers borrowing of a purely temporary nature repayable within twelve months, such as Ways and Means Advances from the Reserve Bank of India.

14. *Other Loans* :- This refers to loans from (a) the National Agricultural Credit (Long-term Operation) Fund of the Reserve Bank of India, (b) the National Co-operative Development Corporation, (c) Indian Dairy Corporation, (d) Life Insurance Corporation of India, (e) Employee's State Insurance Corporation, etc.

15. *Provident Fund and Other Accounts* :- This heading covers interest bearing obligations of Government in respect of funds deposited with them (e.g. State provident Fund, Other Provident Funds, Insurance Fund, etc.).

16. *Cash balance Investment Account* :- Under this head, transactions of the State Government by way of investment of its cash balances in short and long-term securities and loans i.e. Treasury Bills of the Government of India and the Government of India Securities or loans of the other State Governments are recorded. The profit derived from such investments are credited as receipts under the head '0049, Interest receipts' in the Revenue Section. The amount appearing on the disbursement side of this head in the total of the amount invested for short or long periods during the course of the year and on the receipt side, the total amounts realised on maturity (less the discount earned or interest derived therefrom) during the year.

17. *Tax Revenue* :- * Tax revenue is sub-divided in three groups mentioned below according to nature of tax :- (a) Taxes on Income and expenditure include income other than corporation tax (0021), Taxes on agricultural income (0022) and other taxes on income and expenditure (0028).

(b) Taxes on property and capital transactions include Land Revenue (0029), Stamps and Registration fee (0030), Estate Duty (0031), and Taxes on immovable property other than agricultural land (0035).

(c) Taxes on commodities and services include State Excise (0039), Sales Tax (0040), Taxes on Vehicles (0041), Taxes on goods and passenger (0042), Taxes and duties on electricity (0043) and Other taxes and duties on commodities and services (0045). State's share of union excise duties (1603) is treated as tax revenue .

18. *Non-Tax Revenue* :- *This group includes Interest receipts (0049), Dividend and Profits (0050) and miscellaneous receipts in respect of General Services and Social Services and Economic Services and Grants-in-aid from Central Government (1601).

19. *Development and Non-Development Expenditure as shown in Tables 4, 6 and 11* :- One of the usual methods of presenting Government expenditure is to classify it into two categories, viz. Development Expenditure and Non-Development Expenditure. Expenditure on debt services is separately shown and is not classified either as Development or Non-Development Expenditure.

20. Development Expenditure is broadly defined to include all items of expenditure that are designed directly to promote economic development and social welfare. In this publication, while building up the estimates of development expenditure on Revenue Account, expenditure on budget heads under groups Social Services and Economic Services, excluding Secretariat-Social Service (2251) and Secretariate economic services (3451), is treated as development expenditure. Transfers to developmental funds spent on development activities provided through Budget head under fiscal services are treated as development expenditure and are classified here under appropriate group headings. Budget heads included under Social Services and Economic Services are given below.

21. *Social Services* :- * Under this sector the expenditure in the following sub-sectors are covered. They are (i) Public Works (2059), (ii) Education, Sports, Art and Culture (2202 to 2205), (iii) Health and Family Welfare (2210 and 2211), (iv) Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development (2215 to 2217), (v) Information and Broadcasting (2220 to 2221), (vi) Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other Backward Classes (2225), (vii) Labour and Labour Welfare (2230), (viii) Social Welfare and Nutrition (2235, 2236 and 2245) and (ix) Other Social Services (2250).

22. *Economic Services* :- * Under Economic Services are included activities and services meant for economic development. These are divided into following sub-sectors (i) Agriculture and Allied Activities (2401 to 2435), (ii) Rural Development (2501, 2505, 2506 and 2515), (iii) Special Areas Programmes (2551), (iv) Irrigation and Flood Control (2701, 2702, 2705 and 2711), (v) Energy (2801 and 2810), (vi) Industry and Minerals (2851 to 2853, 2875 and 2885), (vii) Transport (3001, 3051 to 3056 and 3075), (viii) Communications

* The figures in bracket indicate the numbers of the relevant Budget heads.

(3275), (ix) Science, Technology and Environment (3402 to 3435) and (x) General Economic Services excluding Secretariate Economic Services (3452, 3454, 3456 and 3475).

23. *Non-Development Expenditure* :- This includes expenditure appearing under general services except expenditure on Public Works (2059). It includes expenditure pertaining to the general services rendered by the Government such as preservation of law and order, defence of the country and the maintenance of the general organs of the Government. Following sub-sectors are included.

24. *Organs of State* :- * This includes Budget heads : State Legislature (2011), Governor (2012), Council of Ministers (2013), Administration of Justice (2014) and Elections (2015).

25. *Fiscal Services* :- * This includes tax collection expenditure classified by nature of Tax, viz. (i) collection of taxes on income and expenditure (2020), (ii) collection of taxes on property and capital transactions e.g. land revenue, stamps and registration and collection of other taxes on property and capital transactions (Budget heads 2029, 2030 and 2035 respectively) and (iii) collection of taxes on commodities and services e.g. State excise (2039), Sales tax (2040), Taxes on vehicles (2041) and other taxes and duties on commodities and services (2045). Transfers to developmental funds are excluded and expenditure under other fiscal services (2047) is included.

26. *Administrative Services* :- This includes Budget heads 2051 to 2058 and 2070 dealing with law and other general services rendered by Government and include public service commissions, Secretariat - General Services, District administration, Treasury and accounts administration, Police, Jails, Supplies and disposals, Stationery and Printing and other administrative services.

27. *Pensions and Miscellaneous General Services* :- *This includes Pensions and other retirement benefits (2071) and Miscellaneous general services (2075).

28. *Other Non-Development Expenditure* :- *This includes expenses on Secretariat social services (2251), Secretariat economic services (3451), Compensation and assignments to local bodies and panchayati institutions (3604) and Materials and equipment (3606).

29. *Debt Services* :- Under this item, expenses of interest charges on different loans and other miscellaneous charges connected with the management of loans, contributions to sinking funds and other appropriations etc. are included. Expenditure under Budget head 2048 and 2049 is included here. This expenditure is not treated as development or non-development expenditure but shown separately.

30. *For Capital Expenditure outside the Revenue Account, expenditure on all items except on the following heads is classified as development expenditure. The heads that are excluded are : Appropriation to the contingency fund (7999) and Capital outlay on printing and stationery (4058) and Other administrative services (4070).

* The figures in bracket indicate the numbers of the relevant Budget heads.

बजट का सार *Budget at a Glance*

(₹ करोड़) (In ₹ crore)

		2019-2020	2020-2021	2020-2021	2021-2022
		वास्तविक	बजट	संशोधित	बजट
		Actuals	अनुमान	अनुमान	अनुमान
			Budget	Revised	Budget
			Estimates	Estimates	Estimates
1. राजस्व प्राप्तियां	1. Revenue Receipts	1684059	2020926	1555153	1788424
2. कर राजस्व (केंद्र को निवल)	2. Tax Revenue (Net to Centre)	1356902	1635909	1344501	1545396
3. कर-भिन्न राजस्व	3. Non Tax Revenue	327157	385017	210652	243028
4. पूंजी प्राप्तियां	4. Capital Receipts	1002271	1021304	1895152	1694812
5. ऋणों की वसूली	5. Recovery of Loans	18316	14967	14497	13000
6. अन्य प्राप्तियां	6. Other Receipts	50304	210000	32000	175000
7. उधार और अन्य देयताएं ¹	7. Borrowings and Other Liabilities¹	933651	796337	1848655	1506812
8. कुल प्राप्तियां (1+4)	8. Total Receipts (1+4)	2686330	3042230	3450305	3483236
9. कुल व्यय (10+13)	9. Total Expenditure (10+13)	2686330	3042230	3450305	3483236
10. राजस्व खाते पर जिसमें से	10. On Revenue Account	2350604	2630145	3011142	2929000
11. ब्याज भुगतान	11. Interest Payments	612070	708203	692900	809701
12. पूंजी परिसंपत्तियों के सृजन हेतु सहायता अनुदान	12. Grants in Aid for creation of capital assets	185641	206500	230376	219112
13. पूंजी खाते पर	13. On Capital Account	335726	412085	439163	554236
14. राजस्व घाटा (10-1)	14. Revenue Deficit (10-1)	666545	609219	1455989	1140576
		(3.3)	(2.7)	(7.5)	(5.1)
15. प्रभावी राजस्व घाटा (14-12)	15. Effective Revenue Deficit (14-12)	480904	402719	1225613	921464
		(2.4)	(1.8)	(6.3)	(4.1)
16. राजकोषीय घाटा [9-(1+5+6)]	16. Fiscal Deficit [9-(1+5+6)]	933651	796337	1848655	1506812
		(4.6)	(3.5)	(9.5)	(6.8)
17. प्राथमिक घाटा (16-11)	17. Primary Deficit (16-11)	321581	88134	1155755	697111
		(1.6)	(0.4)	(5.9)	(3.1)

¹ इससे नगदी शेष में आहरण द्वारा कमी शामिल है।

टिप्पणी :

- (i) 2020-2021 के संशोधित अनुमान में ₹19481975 करोड़ के अनुमानित सघट की तुलना में 14.4% की वृद्धि दर मानते हुए 2021-2022 के बजट अनुमान में सघट बढ़कर ₹22287379 करोड़ होने का पूर्वानुमान है
- (ii) इस दस्तावेज की पृथक-पृथक मदें पूर्णांकन के कारण संभवतः जोड़ से मेल न खाएं
- (iii) कोष्ठक में दिये गए आंकड़े सघट के प्रतिशत के रूप में हैं

¹ Includes drawdown of cash Balance.

Notes:

- (i) GDP for BE 2021-2022 has been projected at ₹22287379 crore assuming 14.4% growth over the estimated GDP of ₹19481975 crore for 2020-2021 (RE).
- (ii) Individual items in this document may not sum up to the totals due to rounding off
- (iii) Figures in parenthesis are as a percentage of GDP